

A nyárak telepítése Csongrád megyében

VIDA LÁSZLÓ főmérnök, Szeged

Régen a nyár gyomfa volt, az értékesnek tartott fajok érdekében tüzzel-vassal irtották, mert tűzifának sem tartották alkalmasnak. Ma már azonban ott tartunk, hogy ez a fontos faj elsődrendű nyersanyag és a fa feldolgozásának fokozott lehetőségei a nyárfa iránti keresletet soha nem látott mértékben megnövelték. A kereslet fokozódása nyilvánvalóan együttjár árának emelkedésével is. Ez a körülmény arra vezet, hogy a nemesnyárat igyekeznek a megye minden részén telepíteni. Az erdészeti szakemberek feladata ma már az, hogy a mindenáron és válogatás nélküli ültetését korlátok közé szorítsák.

A nyárfásítás tehát jelentős számú követőre talált, elsősorban azonban a paraszti gazdaságokban ott, ahol mód volt arra, hogy a mezőgazdasági művelési területek nagyságának csökkentése nélkül telepítsék. Számos helyen lehet látni tanyakörüli, vagy a gazda magánhasználatú útja mellett, nagy fatömeget adó óriásnyár fasort. Ezekből a fásításokból kikerülő nemesnyár fatömege jelentős mennyiségű és az ipar céljára egy része jól felhasználható. Ugyanez a helyzet a mezőgazdasági termelészövetkezeteknél, ahol fasorokat, tsz tanyákat szívesen fásítanak nyárral, azonban arra még nem gondolnak, hogy rendszeresen lehetne a szinte minden művelési ág gazdaságosságát meghaladó nyárerdő kezelésével foglalkozniok. Ezen segíteni lehet a termelészövetkezetek üzemtervezésével, amely a terület bizonyos százalékában erdősávok létesítését írja elő. A szóbanforgó erdősávhelyeken a termőhelyfeltárás adna azután arra választ, hogy hol lehetne a nemesnyárat telepíteni? A nyárnak ily módon való növelése nagyon jelentős, kb. 600—700 ha-t tenne ki.

Az állami gazdaságok vonalán a tábláknak erdősávokkal való kiépítése már megindult. Erre a célra Csongrád megyében az 1958. évben közel 700 000 Ft hitelt kaptak a gazdaságok. A hitel összege évről évre emelkedik és kötelező részükre a telepítési beruházásból 70%-ot nemesnyár telepítésére fordítani. Az állami gazdaságok elsősorban „ipari nyárasok” céljára létesítik a nyártelepítéseiket és ennek megvalósítására főként az óriásnyárat használják. A szóbanforgó szektorban az erdősávok létesítésére információink szerint közel 2500 ha áll rendelkezésre, ennek 35—40%-a alkalmas a nemesnyár telepítésére. Az erdősáv-telepítésekből a jelenlegi 70%-os nyárasítás azért kedvező, mert a gazdaságok kényszerülve vannak elsősorban a nyártelepítésre alkalmas területeiket munkába venni. Nem érdemtelen megjegyezni, hogy 1959-től kezdve 1961-ig bezáróan a megyei állami gazdaságok — a célgazdaságok kivételével — közel 300 ha nemesnyárat telepítenek az Erdőgazdaság közreműködésével.

Ugyancsak jelentős nyárfásítás valósítható meg a műutakat kezelő útfenn-tartó szervek és a Vízügyi Igazgatóság kezelésében álló területeken.

Az utak mentén, számtalan példa bizonyítja, igen nagy fatömegű nyáranyag természetű. A megyében megemlíthetem a Mindszent községen keresztül menő út belterületi szakaszát, a kiváló nyáregyedekkel szegélyezett Kistelek, Szatymaz útjait. Óriási fatömeget adott a Szeged—Zákányszék—Öttömös makadámút több szakasza. Ennek az útnak az 5—6. kilométer jelzése közötti részén 18 éves részben robusta, részben pedig koránfakadó nyárakból álló fásor áll, s ennek fatömege egy kilométeren közel 200 m³. Ugyanezén útvonalon a 13. és 15. kilométer közötti szakaszon 24 éves, zömében koránfakadó nyárakból álló fásor áll, ennek átlagtörzsei mellmagasságban 62 cm átmérőjűek és 19 m magasak. Ezen a szakaszon, egy kilométer részre vetítve, közel 340 m³ fatömeg áll, amelynek 25%-a lemezipari rönk, 13%-a fűrészelésre alkalmas gömbfa, a többi

papír-, farost- és tűzifa. Egy kilométer útszakasz fasorának értéke kb. 140—150 000 forint. Ez a néhány példa szemléltetően mutatja, hogy megfelelő termőhelyen keresztülhaladó útnak nyárral való fásítása milyen hatalmas népgazdasági eredménnyel jár. Megjegyzem, hogy az előbb, példaként említett műút, részben letemetett, réti talajt fedő homokos területen halad át. Azonban szép nyárfasorok láthatók a megye kötöttebb talajú részein is. Véleményem szerint a vízzáró útburkolatról a fatövekre lefolyó csapadék, a szél által az útról lehordott por együttes hatása lehetővé teszi az útnak a jelenleginél lényegesen nagyobb mértékű fásítását nemesnyárral. Számításba véve az ütügyi műszaki szempontokat is, tájékozódásom szerint, Csongrád megye területén nyárfával, új telepítésként és fafajcsereként, 10 év alatt kb. 200 km útszakasz volna fásítható. Erre a célra elsősorban az óriásnyárat ajánlanám, amely aránylag kisátmérőjű és laza koronájával a műút szempontjából a legkedvezőbb.

A Vízügyi Igazgatóság működési körzetét nyártelepítési lehetőség szempontjából két részre választom. Az egyik a hullámtér és ártér, a másik pedig a különböző rendszerű csatornák területe. A Szegedi Vízügyi Igazgatóság mindinkább növekedő mértékben fásítja 1957. év őszétől kezdve a csatornák mentét. Erre a célra elsősorban a nyárat használja. Nyárfásításra a kezelésében álló csatornák hosszának több mint kétharmada alkalmas. 1958. év nyarán a párt megyei Végrehajtó Bizottsága és a Megyei Tanács VB kezdeményezésére alakult, a nyártelepítési lehetőségekkel foglalkozó bizottság felvetette azt a gondolatot, hogy a nagyobb csatornák mentén, elsősorban legelőkön áthaladva egy, a jelenleginél sokkal szélesebb csatornaöv kerüljön kisajátításra. Itt sok esetben 3—4 sor nyárfa lenne telepíthető. Amennyiben ez a gondolat megvalósul, úgy a csatornák nyárfásítási lehetősége mintegy száz kilométer. Hogy ez mit jelent, arra a megyében sajnos még kevés a példa, de azért egyet fel tudok említeni. Ez pedig az ún. „Algyői” főcsatorna azon szakasza, amely a Kiskundorozsma—Zsombó műút és ezen csatorna találkozásától É—ÉK irányban húzódik. Az itt levő nyárfasor kb. 15 éves és 100 m szakaszra vetített fatömege 14—16 m³.

A vasutak mentén, korlátozott mértékben, szintén van lehetőség a nyártelepítésre. Egyik példája a Szeged—Hódmezővásárhely vasútvonal Kopáncs megálló előtti szakasza. Erről a területről megbízható adatom nincsen.

A Legeltetési Bizottságok kezelésében levő legelők nyárfásítási szempontból korlátolt jelentőségűek. Nagyobb részükben erősen kötött vagy éppen szikes talajúak, vagy mint pl.: az öttömösi vagy ruzsai legelő, homokos, buckás részek. Mindenesetre ezt a vonalat sem lehet elhanyagolni, hiszen nagyjából megbízható adataim szerint kb. 250 ha nyártelepítésre jól alkalmas legelőpászta áll rendelkezésre a megyében.

Az eddig elmondottak is nyilvánvalóvá teszik, hogy Csongrád megyében jelentős lehetőségei vannak a gyorsannövő fajok és közöttük elsősorban a nemesnyár telepítésének. Utoljára hagytam azt a területet, amely bizonyos feltételek között a legnagyobb adottságot jelenti a nemesnyár telepítésére. Ez a terület pedig a Tisza és a Maros hullámtere.

A megyei hullámtéren a Vízügyi Igazgatóság, a Csongrád megyei Erdőgazdaság, különböző Legeltetési Bizottságok, termelészövetkezetek, egy-két állami gazdaság és sok egyéni paraszt rendelkezik földterülettel. Az Erdőgazdaság a hullámtéri lehetőségeit már kimerítette. Kismértékben, mintegy 30—40 ha-on van még lehetősége fafajcserés nyárfelújításra. Ezek a részek a még megmaradt, a botolt fűzeseknél lényegesen jobb állományú, de ma már feltétlenül átalakításra szoruló fehér- és szürkenyárasok, jórészt ugyancsak botolva.

A Vízügyi Hatóság kezelésében csak az úgynevezett gátvédő erdősáv van, amely botolózem-módban kezelt fűzből áll. Ezen a területen, ismeretes okok miatt, a vizek nyárákat nem telepítenek, legfeljebb egészen tág hálózatban, 15×20 , vagy 20×20 m-es kötésben, amint arról Forgó László a Szegedi Vízügyi Igazgatóság vezetője tájékoztatta a szakközönséget az 1958 évi őszi akadémiai nagygyűlésen. A vízügyi szervezeteknek ezenkívül a hullámtéren és ártéren nincsen más lehetőségük a nyártelepítésre, mert a régebben, a védtöltés mentett oldalán telepített nemesnyárfasorok telepítése megszűnt, sőt valószínűen a meglevőket is kitermelik. Az újabb előírások szerint ugyanis a töltés lábától legalább 20 m-re állhat nyárfa gyökérzetének a gátra gyakorolt állítólagos romboló hatása miatt. Sajnálhatjuk pedig ezt a lehetőséget, mert igen szép nyárfasorok volnának létesíthetők. Ennek egyik példája a Tisza jobbpartján, Dóc község határában látható a védgát mellett.

Legnagyobb lehetőségei hullámtéri fásításokra a termelészövetkezeteknek vannak és ezek a lehetőségek most a termelészövetkezeti mozgalom örvendetes fejlődése idején egyre fokozódnak. Erdőgazdaságunknak fokozott figyelmet kell ezért fordítani a tsz-ek meggyőzésére, a nyárfásítás fontossága tekintetében. Az erdőgazdaság Maros hullámtéri nyártelepítései ma már kézzelfoghatóan bizonyítják a nyártelepítés nagymértékű gazdaságosságát.

Erdőgazdaságunk, mint ismeretes, a Maros folyó hullámtérében 1951. év óta közel 1000 ha erdőt telepített. Ebből 400 ha nagyon szépen fejlődő nemesnyár-állományt tudunk felmutatni, mint eredményt. A szóbanforgó nemesnyárasok zömmel robusta egyedekből állanak és csak néhány százalékban található meg közöttük a koránfakadó nyár. Ennek oka az, hogy a telepítés idején ilyen ültetési anyag állott rendelkezésünkre. A terület Szeged, Deszk, Klárafalva és Makó közigazgatási területéhez tartozik. Az évi csapadékmennyiség 480—520 mm, míg a hőmérséklet a tenyészeti időszak alatt 18—19 C°. A folyó évente egy-két alkalommal elönti a területet — január-május között. Az elöntés nem tart tovább átlagosan 2—3 hétnél. A talaj középkötött vályog, homokos vályog, vagy öntéstalaj. A nemesnyár-állományok elegyfája a magas és amerikai kóris, a fürtös-, a korai- és a zöldjuhar, valamint a mezei és vénicszil. A telepítések kora 6—8 év. A telepítési hálózat a terület elenyészően kis részén, kb. 20%-án 2×2 m, míg a többi telepítésekben 3×3 és főként 4×4 m. A hálózat kialakításának nagyságát az akkor rendelkezésre álló kevés tapasztalatra támaszkodva állapítottuk meg. Ma már úgy tartjuk, hogy elsősorban a telepítés célja az, ami meghatározhatja a hálózatot. Amennyiben az ún. „ipari nyáras“, kialakítása, előállítás a cél, úgy a sűrű hálózat a kívánatos, amely már 3—4—5 éves korban jelentős fatömeget adhat az előhasználatok elvégzésekor. Ha az általában szokásos vágáskorrig kívánjuk a nemesnyárat fenntartani, főként lemezipari rönk céljára, akkor a 4×4 m-es hálózat ajánlható. Ez esetben az elegyfák elengedhetetlenek. Különösen áll ez a mi marosi robusta állományainkra, amelyek kicsiny és laza koronája szükségszerűen megkívánja a talajvédelmet és a nemesnyár növekedésének serkentését elősegítő töltelékfák telepítését.

A marosmenti nyárák ma már átlagosan 7 évesek. A telepítésük után, főként köztesekként egy-két évig kaptak ápolást, részben kapálás, részben pedig sarlózás alakjában. Öt éves korukban kezdtük meg a nyesésüket, majd 1958. évben sorra kerültek a töltelékfák is ápolás szempontjából. Ezt a munkát az említett állományokban két évre ütemeztük és a most folyó gazdasági évben be is fejezzük. Az elvégzett nyesés és tisztítás munkafolyamatával egyidőben a 4×4 m-es hálózatnál sűrűbben telepített állományokban, a szükséges helyeken, a nemesnyárból is szedtünk ki, olyan mértékig, hogy két évig a fák

koronája össze ne érjen. A tisztítás alkalmával hektáronként 6 m³ fatömeg volt nyerhető, amely 15%-ban 5 cm-nél vastagabb anyagot tartalmazott. Ezt a fatömeget ott kaptuk, ahol csupán a mellékállományt tisztítottuk és a nyáregyedeket nyestük.

A főállományt alkotó robusták átlagos törzsmérete: 17—18 cm mellmagassági átmérő és 15—16 m magasság. Egy ha területen ma, 7 éves korban, átlagosan 160 m³ fatömeg áll, a mellékállományt is figyelembe véve. A nemesnyárok közé való első belenyúlást két év múlva tervezzük, éspedig úgy, hogy hármas kötésben minden második fát kivágunk, úgyelve arra, hogy a megmaradó fák a legértékesebbek legyenek. Ezért ott, ahol kell, a szabályosságot is mellőzzük. A fák a jelenleg végezett nyesés után is képesek olyan átmérőjű koronát fejleszteni, amely a megmaradt egyedek egymásközti terét csaknem kitölti. Tekintve azt, hogy a marosmenti nyárok elsősorban robusta nyárból állanak, lehetséges elvégezni a gyéritési munkát úgy is, hogy minden második fasort szedem ki az első belenyúlás alkalmával. Ez esetben a töltelékfák az üresen maradt hézagban intenzív növekedésnek indulnak. Ez a körülmény a nemesnyárok fejlődését is előmozdítja, amellet, hogy a robustáknak két oldalról még megfelelő növtér is rendelkezésükre áll. Ezzel nagyjából az az állománykép alakul ki, amely a Tisza hullámterében levő „Mártély 23/e” erdő részletben látható, ahol a telepítést annak idején 10 × 2 m hálózatban végezték el a robusta nyárnál és közötté juhar, kőris, hárs és feketedió van elegyfa-ként (fényképe látható az „Erdő” 1958. augusztusi számának hátlapján). Ezen módszert is alkalmazni fogjuk kisebb mértékben.

Nem érdektelen néhány sorban megemlékezni a marosmenti nyárasok azon részéről sem, amelyeket sűrű, 2 × 2 m hálózatosan telepítettük, bár csak elenyészően kis területet foglalnak el. Egyik példája a „Szeged 2/a és 2/b” erdő részletek. A példaként említett állományokban, jóllehet koruk csupán 8 év, már két ízben végeztünk komoly fatömeget adó ápolási munkát. Első ízben 1956-ban, másodsor 1958-ban. A két termelési időnyben hektáronként átlagosan 83 m³ anyagot termeltünk ki, amely fatömeg 60%-a ipari fának (cellulóz- és farostfa) alkalmas volt. Az állomány jelenlegi fatömege hektáronként 126 m³, átlagtörzs méretei: 15 cm mellmagassági átmérő és 15—16 m magasság. Ebben az állományban is elvégeztük a nyesési munkát. Ez a marosmenti nyárasokban általában a törzs felső 2/5—1/3 részéig terjed.

A fentiekben néhány adattal jellemzett nemesnyártelepítéseinkre vonatkozóan egyszerű számítással megállapítható a termelt faanyag évi értéke. A faellátottság fokozásának kézenfekvő módja a gyorsannövő fajok kiterjedt alkalmazása. Erre Csongrád megyében is tág lehetőség nyílik. Mint a legnagyobb fatömeget adó, gyorsannövő faj, a nemesnyár ezért elsőrendű szerepet játszik az új erdők és fásítások létesítésében.

